

DARS TURLARI VA TUZILISHI

Xolova Sevinch Dilmurodovna

Ta'lim jarayonining mazmuni va sifati, avvalo, darsning qanday tashkil etilgani, qanday metodlardan foydalanilgani va o'quvchini o'quv jarayoniga qay darajada jalb eta olishi bilan belgilanadi. Dars — bu o'quv jarayonining asosiy shakli bo'lib, unda o'quvchining bilim, ko'nikma va kompetensiyalari shakllanadi. Shuning uchun darsning turlari, tuzilishi va pedagogik asoslarini chuqur o'rganish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim hisoblanadi.

Haydarov S.A.ning ta'lim va tarbiya bo'yicha ilmiy ishlarida ta'kidlanishicha, har qanday ta'lim jarayoni psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillarga moslashtirilgan holda tashkil etilgandagina maksimal natija beradi. Bu yondashuv darslarning turli shakllarini to'g'ri qo'llashga asos beradi.

Dars turlari

Darslarning bir nechta turlari mavjud bo'lib, ular o'quv maqsadlari, metodlar va o'quvchi faoliyatiga ko'ra tasniflanadi. Eng asosiy turlar quyidagilardan iborat:

1. Yangi bilim beruvchi dars

Bu dars turi orqali o'quvchilarga yangi mavzu, yangi tushuncha va yangi bilimlar beriladi. O'qituvchi asosiy axborot manbai bo'lib, dars ko'proq tushuntirish, ko'rsatish va izohlash usullariga tayanadi.

2. Mustahkamlash darsi

Yangi o'tilgan mavzuni o'quvchilar ongida mustahkamlash maqsadida tashkil etiladi. Mashqlar, topshiriqlar, muhokamalar, guruhli ishlardan foydalaniladi.

3. Nazorat va baholash darsi

O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini sinovdan o'tkazish maqsadida o'tkaziladi. Yozma ish, test, og'zaki savol-javob, amaliy ishlar shaklida bo'lishi mumkin.

4. Aralash dars

Eng ko'p qo'llaniladigan dars turi. Unda yangi bilim berish, mustahkamlash, takrorlash, nazorat kabi elementlar aralash holda qo'llanadi.

5. Amaliy dars

Nazariy bilimlarni amalda qo'llashga qaratiladi. Laboratoriya ishi, amaliy mashg'ulot, tajriba o'tkazish, loyiha ishlari misol bo'la oladi

6. Takrorlash darsi

Katta bob va mavzular yakunida o'tkaziladi. O'quvchilarda umumlashtirilgan tasavvur va tizimli bilim shakllantiradi.

7. Noan'anaviy dars turlari

Interfaol darslar, kichik guruhlarda ishlash darsi, trening, seminar, keystadi, debat, konferensiya kabi shakllarni o'z ichiga oladi. Bu darslarda o'quvchining faolligi yuqori bo'ladi.

Haydarov S.A.ning raqamli texnologiyalar bo'yicha tadqiqotlarida (2025) dars jarayoniga innovatsion metodlarni kiritish o'quvchi motivatsiyasini va mustaqil fikrlash qobiliyatini kuchaytirishi ta'kidlanadi.

Darsning tuzilishi

Darsning tuzilishi — bu darsning ichki tarkibi, bosqichlari va har bir bosqichning vazifalarini ifodalaydi. Dars qanday turga mansub bo'lishidan qat'i nazar, uning umumiy tuzilishi odatda quyidagicha bo'ladi:

1. Tashkiliy qism

O'quvchilarni darsga tayyorlash, davomatni aniqlash, psixologik muhit yaratish. Haydarov (2024)ning oilaviy va ruhiy tarbiya bo'yicha ishlarida muhitning o'quvchiga ta'siri alohida ta'kidlangan.

2. O'tgan mavzuni takrorlash

O'qituvchi oldingi dars materiallarini qisqa takrorlab, yangi mavzuga zamin yaratadi.

3. Yangi mavzuni bayon qilish

Bu darsning eng muhim bosqichi. O'qituvchi mavzuni metodik ketma-ketlik asosida tushuntiradi. Tasviriy san'atdan foydalanishning ahamiyati haqidagi Haydarov (2025) izlanishlari fanlararo integratsiya samaradorligini ko'rsatadi.

4. Mustahkamlash

Yangi bilimlarni mashqlar, savol-javoblar, amaliy topshiriqlar orqali mustahkamlash.

5. Nazorat elementi

O'quvchilar mavzuni qay darajada o'zlashtirganini aniqlash. Bu mini-test, tezkor savol-javob yoki amaliy mashqlar bo'lishi mumkin.

6. Uyga vazifa

Uyga vazifa o'quvchilar mustaqil o'rganishga undaydi. Pedagogik risklar borasida Haydarov (2025) fikriga ko'ra, uyga vazifa yoshga mos va ortiqcha zo'riqtirilmagan bo'lishi muhim.

Dars turlarining samaradorligi

Dars turlarini to'g'ri tanlash va ularni mazmunan to'g'ri tashkil etish quyidagi natijalarga olib keladi:

o'quvchilar bilimining chuqurlashishi;

mustaqil fikrlashning shakllanishi;

ijodiy yondashuvni kuchaytirish;

bilimlarni amaliyotda qo'llash malakasini oshirish;

ijtimoiy va ma'naviy tarbiyaning kuchayishi.

Haydarovning vatanparvarlik, ruhiy tarbiya va oilaviy ta'sirga bag'ishlangan ilmiy maqolalarida dars jarayonida ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishning o'rnini alohida urg'ulanadi.

Dars turlari va tuzilishi ta'lim jarayonining ajralmas bo'lagi bo'lib, u o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Darsning samaradorligi uning qanchalik to'g'ri rejalashtirilganiga, metodlarning to'g'ri tanlanganiga va o'qituvchining pedagogik mahoratiga bog'liq.

Haydarov S.A.ning ilmiy qarashlari dars turlaridan foydalanishda psixologik, ma'naviy va raqamli yondashuvlarning integratsiyasi muhimligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xaydarov. S.A. (2025). Oilaviy tarbiyada va maktab tarbiyasida yuzaga keladigan risklar. 16-son. 9-11.
2. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
3. Хайдаров С. (2025). Oilalarда фарзанд тарбиясига руҳий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Хайдаров С. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.